

Олександр Сич

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ
І РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ
(НА ПРИКЛАДІ ВИЗВОЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
ОУН-РЕВОЛЮЦІЙНОЇ)

У статті автор аналізує визвольну концепцію еміграційної ОУН-революційної і в контексті сучасного російсько-українського конфлікту доходить висновку про актуальність низки її положень.

Ключові слова: ОУН-революційна, визвольна концепція, національно-визвольна революція, національна держава, Російська імперія, термоядерна війна, російсько-український конфлікт.

Sych O. Ukrainian emigration and Russian-Ukrainian conflict (by the example of liberation concept of the OUN-revolutionary)

In the article, the author analyzes the liberation concept of the OUN-revolutionary in emigration and, in the context of modern Russian-Ukrainian conflict, comes to the conclusion about the topicality of a number of provisions.

Keywords: *the OUN-revolutionary, liberation concept, national liberation revolution, national state, Russian Empire, thermonuclear war, the Russian-Ukrainian conflict.*

Російсько-український військовий конфлікт, що розпочався весною 2014 р., мобілізував на захист держави українців усього світу. Поряд з українськими громадськими ініціативами з перших його днів у цю діяльність активно включилася українська еміграція. Окрім збору пожертв і їх відправки в Україну, її представники не менш активно чинили громадсько-політичний тиск на російські дипломатичні представництва з вимогою припинення агресії проти України та на уряди країн свого проживання й міжнародні організації з вимогою введення економічних та політичних санкцій проти країни-агресора.

Цей факт актуалізував потребу всебічного наукового вивчення української еміграції, а зокрема, її політичної частини. Здебільшого вона була сформована після Другої світової війни з представників українського підпільного національно-визвольного руху. Багатством ідейно-теоретичної спадщини серед них вирізняється ОУН-революційна (ОУНр), популярно znana як ОУН-бандерівська. Для советського режиму слово «бандерівець» стало синонімом непримиренності, і він наповнював його крайньо негативним змістом. Спадкоємно цей пропагандистський штамп використовує і сучасна Росія. В контексті сьгоднішнього російсько-українського військового конфлікту особливий інтерес становить визвольна концепція ОУНр і її бачення стосунків з Росією.

Отож, об'єктом цього дослідження є українська політична еміграція, а предметом – визвольна концепція ОУН-революційної.

Хоча в умовах державної незалежності в українській науці посилювався інтерес до вивчення націоналістичного руху, але він меншою мірою торкнувся його еміграційних структур. Окремі аспекти про їх діяльність у своїх працях висвітлювали О. Баган, Д. Веденєєв і Г. Биструхін, В. В'ятрович, А. Кентій, Ю. Киричук, В. Кук, М. Михальченко, О. Панченко, А. Русначенко, В. Трощинський [1–10]. Частково тема була порушена і в низці праць автора цієї статті [11–20]. Однак системно вона поки що залишається нерозкритою.

Завданням цієї статті є аналіз визвольної концепції ОУНР в контексті сучасного військового російсько-українського конфлікту.

Нижньою хронологічною межею дослідження є 1968 р., коли на IV Великому зборі (ВЗ) Закордонні Частини (ЗЧ) ОУН трансформувалися в цілісну ОУН-революційну, а верхньою – 1991 р., оскільки в цей час було проголошено державну незалежність України, а ОУНР почала переносити свою політичну діяльність та організаційні структури в Україну.

На першому етапі свого еміграційного існування протягом 1945–1968 рр. ОУНР діяла у формі Закордонних Частин (ЗЧ) ОУН. По відношенню до підпільних структур ОУНР та УПА в Україні вони вважали себе допоміжною структурою, утримуючи з ними зв'язок, мобілізуючи на їх підтримку українські еміграційні кола, встановлюючи контакти зі спецслужбами та армійськими і політичними колами західних держав для отримання політичної, військової, матеріально-технічної допомоги у боротьбі проти СРСР. Ця співпраця мала взаємовигідний характер.

Очікування міжнародного конфлікту двох військово-політичних блоків та позиціонування на боці НАТО стало основою зовнішньополітичної і національно-визвольної концепції ЗЧ ОУН. Однак з переведенням світового протистояння у рамки психологічної війни в 60-х роках XX ст. домінуючими у їх діяльності стають пропагандистські напрями [21].

Зважаючи на потепління міжнародних відносин, розрядку напруженості, які розпочалися в кінці 60-х з прийняттям у США доктрини Ніксона і домінували у першій половині 70-х років XX ст., та усвідомлення учасниками світового протистояння, що у термоядерній війні не буде переможців, а отже, її всіма можливими засобами слід

запобігти, ОУНР у своїй визвольній концепції не могла більше сподіватися на фактор війни західних держав проти СРСР.

Прогнозуючи настання зміни тенденцій світового протистояння, IV ВЗ ОУНР (весна 1968 р.) змушений був значну увагу приділити виробленню нових концептуальних підходів щодо ведення визвольної політики. В кінцевому підсумку він висунув тезу, що СРСР може бути переможений не в термоядерній війні, але шляхом національно-визвольних революцій поневолених Росією народів. «Національно-визвольні революції і війни уярмлених російським імперіалізмом і комунізмом народів є альтернативою до термоядерної війни між Росією і західним світом у намаганні першої заволодіти всім світом», – відзначено у його резолюціях [21, с.125–126].

Ця теза залишалася незмінною і базовою для всіх подальших уточнень визвольної концепції ОУНР аж до середини 80-х років ХХ ст., коли в СРСР розпочалися реформістські тенденції під назвою «перестройка». Наступний V ВЗ ОУНР, який відбувався восени 1974 р., відзначив, що він «підтверджує виправданість і дальшу актуальність прийнятих на IV ВЗ основних принципів української революційно-визвольної стратегії» і подав до неї лишень «уточнення та доповнення». А в своєму програмному виступі «Війна і ми» Провідник ОУНР Я. Стецько однозначно ствердив: «Під сучасну пору нереально враховувати збройний конфлікт між надпотугами, якщо не трапиться щось надзвичайного [...]» [24, с. 1, 265, 213].

Друга половина 80-х років ХХ ст. характеризувалася черговим витком міжнародної напруженості. Але, тим не менше, під час дискусій, які звучали на VI ВЗ ОУНР (осінь 1981 р.), чіткою лінією проходить теза, що «політика американських президентів Р. Ніксона і Дж. Форда щодо російської імперії відкинула політику конфронтації і «холодної війни»». А тому і постанови цього ВЗ також мають характер уточнень до чинної визвольної концепції [23, с. 6, 148–167, 483].

Будь-яке напруження відносин між СРСР і США та двома військово-політичними блоками схвально сприймалося середовищем ОУНР, оскільки це хоч частково збільшувало шанси на визволення України. Натомість відступ США із зайнятих позицій викликав його гостру критику. «... Всі американські концепти

збанкрутували: від доктрини Трумена-Кенана – стримування, через фразеологію Айзенгавера-Даллеса – про декларативну політику визволення, фіксовану в законах Конгресу ЗСА про поневолені нації й ніколи не здійснювану, до Ніксонової концепції рівноваги сил світових потуг і співпраці [...]», – гостро критикував політику США Я. Стецько на V ВЗ ОУНР [24, с. 79].

Мотиви критики були зрозумілими. Побоюючись переростання напруженості у світову війну та пропонуючи концепції зближення й співіснування двох суспільно-політичних систем, західні держави ігнорували інтереси пригноблених советським режимом народів. «Конвергенція (наближення) двох державно-, соціально- й економічно-політичних систем, – зрозуміла як начебто двох суцільних національно-гомогенних формацій, у центрі уваги яких теоретично стоїть право одиниці ... Нації, зокрема ж уярмлені, грають зовсім підрядну роль в американському концепті конвергенції й співпраці», – наголошував Я. Стецько у тій самій доповіді [24, с. 77].

Екстраполоючи цей аналіз на сьогоднішні обставини російсько-українського військового конфлікту та недостатньо рішучої реакції світової спільноти щодо його припинення, доводиться констатувати чіткі історичні паралелі. І тоді, й сьогодні Україна була і є об'єктом, а не суб'єктом міжнародної політики, а її інтереси завжди підлягали захисту настільки, наскільки вписувалися в схеми політичної та економічної гри головних суб'єктів міжнародного процесу.

Далеко не останнім чинником впливу на позицію європейських держав щодо російської військової агресії проти України і введення санкцій проти агресора є їхня енергетична залежність від російських енергоносіїв. Цікаво, що ще в 1974 р. С. Стецько, дружина і соратниця Я. Стецька та майбутній Провідник ОУНР і народний депутат України, попереджала: «Змановання Москвою членів і нечленів НАТО інвестувати у Сибір або узалежнювання їх від постачання газом чи нафтою має на меті зв'язувати їхню промисловість з нею і створити змогу їх шантажувати» [24, с. 87].

Не сподіваючись на війну двох військово-політичних блоків, ОУНР, тим не менше, вважала, що єдиним способом подолання СРСР є все-таки збройний шлях у формі національно-визвольної

революції. Зокрема, на «національно-визвольну революцію, як єдиний шлях до досягнення цієї мети», вказують постанови IV ВЗ ОУНР [21, с. 125].

При цьому діячі ОУНР категорично заперечували можливість еволюційної трансформації Російської імперії, бо вважали, що носієм імперської ідеї, новітньою формою якої став більшовизм, є не тільки провідна верства, а й весь російський народ. «Головним ворогом українського народу, як також і інших народів, є російський імперіалізм і шовінізм, носієм яких є не тільки кожночасна російська провідна верства, а й російський народ, що протягом довгих століть поневолював і поневолює український та інші народи», – наголошували постанови IV ВЗ ОУНР. А Я. Стецько, виступаючи на ньому, уточнював: «Сучасний соціально-політичний лад в Україні є російським ладом в Україні ... Тому він мусить бути завалений в основі», – і висував, як мобілізуюче, гасло «Київ проти Москви!» [21, с. 126; 22, с. 286–288].

Виходячи з цього, глибинною сутністю національно-визвольної революції ідеологи ОУНР вважали не тільки збройне повстання проти СРСР та вихід України із його складу, але й остаточний розрив із російським способом життя. Без здійснення цього завжди існуватиме небезпека втягнення України в нове імперське утворення, оскільки проблема полягатиме не в просторових державних кордонах, а в невидимих узах на рівні підсвідомості. «Генеральний плян стратегії української національно-визвольної революції спирається на цілісному протиставленні українського способу життя і правопорядку російському, що силою мілітарної окупації був накинений українському народові», – обґрунтовував цілі національно-визвольної революції V ВЗ ОУНР, одночасно визначаючи дві її функції – «нищення сучасного московсько-большевицького ладу» і «будування нового ладу на місце усуненого». Натомість, «розрахунок на внутрішню еволюцію режиму в СРСР, як шлях визволення, не має жадних підстав» [24, с. 266–267, 272].

Твердження про винятковість саме революційного шляху визволення України, але вже через призму заочної дискусії із прихильниками мирної еволюції СРСР, знаходить своє закріплення і в постановах VI ВЗ ОУНР: «[...] Скерувувати визвольну боротьбу на шлях еволюційних перемін імперії і в імперії, гуманізації,

лібералізації, демократизації імперії і режиму, що сповидно мало б довести також до розвалу імперії і відновлення державної незалежності – є самообманом, бо державу відвойовується збройною рукою, а імперію можна завалити лише силою» [23, с. 153].

Дискутуючи з російськими еміграційними політичними середовищами, як-от Народно-трудовай союз (НТС), чи російськими й деякими українськими правозахисниками (О. Солженіцин, В. Буковський, П. Григоренко, Л. Плющ), які заперечували революційний шлях визволення, ідеологи ОУНР стверджували, що така позиція насправді не передбачає ліквідації Російської імперії, а отже, й реального визволення України. Зважаючи на це, вони вважали, що ««правозахисний» рух в Росії стоїть лише за поліпшення його, москаля, особистої позиції (у різних відношеннях) за умови збереження непорушності імперії» [23, с. 156–157].

У цьому ж дусі продовжував зайняту лінію і VI ВЗ ОУНР. У своїх постановах він також наголошував, що «носієм російського імперіалізму був і є російський нарід», оскільки «росіяни засвоїли як природну національну рису гін до експансії та привласнення чужих територій». А тому й не дивно, що саме на цьому ґрунті появилася більшовизм з його ідеєю світового панування «диктатури пролетаріату» [23, с. 163–164].

Своєї актуальності дискусія про імперський характер російської ментальності, а відповідно, й про можливість мирного розпаду російської імперії та еволюційної трансформації російської держави не втратила й сьогодні. Війна Російської Федерації проти Молдови, Грузії, а сьогодні й проти України є яскравим тому підтвердженням.

Після мирного проголошення Незалежності в 1991 р. здавалося, що передбачення націоналістичних ідеологів про винятково збройний шлях розриву з Російською імперією виявилися хибними. Однак вони збулися в 2014-му, коли Українську державу настиг той вияв російського імперського синдрому, який оминув її в 1991 р. Весь цей час Російська Федерація, внутрішньо модернізуючись і відновлюючи імперський потенціал, вживала заходів політичного характеру для нівелювання української державності і повернення її у сферу своїх великодержавних інтересів. А коли арсенал політичних засобів вичерпав себе, російське державне керівництво зважилося на

збройну агресію. Сприятливий ґрунт для неї створила сама Українська держава, яка протягом цього періоду не вела системної політики щодо ліквідації російсько-імперського способу життя й відповідних стереотипів на рівні культури та ментальності. Той факт, що політику агресії проти України підтримує переважна більшість росіян, свідчить про стійкий імперський комплекс у ментальності сучасного російського суспільства.

Влучно імперську сутність російської держави і неможливість її еволюційної трансформації охарактеризував член-кореспондент НАН України М. Михальченко: «Який би тип демократії в Росії не створювався б, всерівно це буде царизм (з «добрим» чи «злим» царем). А влада царів залишається єдиним скріпленням імперії» [25, с. 113].

«Національно-визвольна революція, як соціальний і духовний процес, відбувається власними силами українського народу, що мусять зберегти свою незалежність від сторонніх імперіалістичних сил», – зазначається у постановах IV ВЗ ОУНР [21, с. 132]. Цю тезу розвиває і V ВЗ ОУНР. Він хоч і визначає серед інших чинників, які можуть спричинити революційний зрив, війну з СРСР, але категорично стверджує: «Головною реальною основою визвольної концепції є власні сили і власна боротьба поневолених большевизмом народів. Зовнішня війна проти російської імперії може бути тільки нагодою або сприятливою ситуацією для розгорнення української національної революції, бо її цілеспрямовання не мусить збігатися з нашою метою» [24, с. 272, 282].

Така ж критична лінія ОУНР щодо можливої підтримки західних держав в її визвольній боротьбі продовжується й на початку 80-х років ХХ ст. Про це свідчать матеріали VI ВЗ ОУНР. Розуміючи, що її політична стратегія залежить від стратегій головних світових гравців – російської, американської та китайської, теоретики ОУНР проаналізували, що, незважаючи на ворожі взаємини з СРСР, ані США, ані Китай не «проголосили концепції розвалу російської імперії на національні держави». А тому вони доходять висновку: «Українська революційна стратегія, яка прагне перебудови політичного ладу на просторах російської імперії, не може сподіватися чогось позитивного від теперішньої стратегії НАТО» [23, с. 164–167].

Сучасна політика Російської Федерації на міжнародній арені дає підстави стверджувати, що вона цілеспрямовано реанімує імперію. Після розпаду СРСР Росія зберегла контроль над «внутрішньою» імперією і, модернізувавшись у ній, відновила політику «збирання земель». Аналізуючи цей процес, М. Михальченко так подає оновлену модель Російської імперії: «Її суть полягає у тому, щоб Росія взяла під контроль більшу частину пострадянських республік, залишивши їх формально незалежними, як колись колишні країни «соціалістичного табору». Ці напівколоніальні держави будуть самі себе утримувати, а Росія буде контролювати їх економіку шляхом купівлі найбільш привабливих підприємств, банків і політику» [25, с. 198].

Сусідні держави, які відчують загрозу з боку Російської Федерації, намагаються отримати захист через набуття членства в НАТО і ЄС. Але вона шляхом відвертого шантажу або ж через агентів впливу в європейських державах гальмує цей процес. Натомість, самі західні держави, як і в аналізований період 70–80-х років ХХ ст., часто відступають перед такими методами Росії, намагаючись не порушувати існуючий статус-кво, зокрема, і щодо сфер її впливу. В той же час, ахіллесовою п'ятою сучасної Російської держави, як і раніше, є її багатонаціональна структура. А тому напрацювання ОУНР про об'єднання в одну силу широкого фронту національно-визвольних революцій поневолених Росією народів, як ефективного шляху боротьби з її імперською політикою, і надалі залишаються актуальними.

Отож, напрацьована в 70–80-х роках ХХ ст. визвольна концепція ОУНР передбачала, що альтернативою термоядерної війни у боротьбі з тоталітарним СРСР можуть стати національно-визвольні революції поневолених Росією народів. З огляду на імперський характер ментальності російського народу, вона вилучає можливість мирної еволюції Російської імперії. У справі визволення України ОУНР не сподівалася на підтримку західних держав, оскільки розуміла, що в стратегіях США і НАТО домінувала позиція збереження статус-кво та були відсутні плани розчленування Російської імперії на національні суверенні держави. Своїм союзником у потенційній національно-визвольній революції ОУНР бачила інші поневолені Росією народи та сусідні держави, які відчували від неї загрозу.

Головним змістом цієї революції вона вважала остаточний розрив з насильно нав'язаним імперією російським способом життя.

Аналіз цих положень у контексті російсько-українського конфлікту вказує, що ряд із них мають сьогодні підтвердження: Росія не змогла еволюційно позбутися імперської сутності і сьогодні спостерігається процес її реанімації; визволення України з російського імперського поневолення не оминуло стадії збройного протистояння; переважна більшість російського суспільства підтримує агресію проти України, і це засвідчує наявність у його ментальності імперського синдрому; за роки незалежності Україна не порвала з російсько-імперським способом життя, і це стало сприятливим ґрунтом для російської агресії на Південному Сході держави; недостатньо рішуча позиція західних держав щодо припинення російської агресії проти України свідчить, що традиційно їхні економічні інтереси та намагання зберегти статус-кво стоять вище доцільності захисту української незалежності.

Такий висновок відкриває перспективу для глибшого вивчення ідейно-теоретичних напрацювань ОУНР.

-
1. Баган О. Ідея і чин Ярослава Стецька / О. Баган. – К., 2008. – 164 с.
 2. Веденєєв Д. В. Двобій без компромісів. Протиборство спецдірозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки / Д. В. Веденєєв, Г. С. Биструхін. – К., 2007. – 568 с.
 3. В'ятрович В. Рейди УПА теренами Чехословаччини / В. В'ятрович. – Торонто – Львів : Видавництво Літопис УПА, 2001. – 204 с.
 4. Кентій А. В. Нариси історії діяльності ОУН в 1946–1956 рр. / А. В. Кентій. – К. : Інститут історії України НАН України, 1999. – 107 с.
 5. Киричук Ю. Український національний рух 40–50 років ХХ століття: ідеологія і практика / Ю. Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.
 6. Кук В. До історії конфлікту між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР / В. Кук // Воля і Батьківщина. – 1999. – № 1. – С. 80–85.
 7. Панченко О. Організація українських націоналістів за кордоном в контексті українського державотворення / О. Панченко. – Гадяч : Видавництво «Гадяч», 2003. – 430 с.
 8. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50 роках / А. Русначенко. – К. : Університетське видавництво «Пулсарі», 2002. – 519 с.

9. Трощинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський. – К. : Інтел, 1994. – 260 с.

10. Михальченко М. Військова політика Закордонного центру ОУН в умовах нагнітання «холодної війни» (лютий 1945 – лютий 1946) / М. Михальченко, О. Сич // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2008. – № 14. – С. 401–408.

11. Сич О. Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН / О. Сич. – Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 1999. – 160 с.

12. Сич О. М. Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929–1977 рр.) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. М. Сич. – К., 2007. – 179 с.

13. Сич О. Референтура Підсоветських Справ – аналітичний орган Проводу Закордонних Частин ОУН / О. Сич // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. Випуск І. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 38–47.

14. Сич О. Система внутрішнього вишколу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів як історична форма здійснення безперервної освіти і виховання / О. Сич // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія, Філософія: Збірник наукових праць. – Випуск 11 (24). – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 210–216.

15. Сич О. Вбивство Степана Бандери та протистояння Закордонних частин Організації українських націоналістів і радянських спецслужб у сфері пропаганди (1959–1962) / О. Сич // Питання історії України. Збірник наукових статей. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – Т. 9. – С. 66–71.

16. Сич О. Закордонний Центр ОУН (лютий 1945 – лютий 1946) / О. Сич // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : Видавництво «Мс», 2006. – Збірник 7. – С. 243–266.

17. Сич О. Військова політика Закордонних Частин ОУН в умовах розгортання Холодної війни (1945–1950-ті рр.) / О. Сич // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : Видавництво «Мс», 2007. – Збірник 9. – С. 79–114.

18. Сич О. М. Дмитро Донцов в історії закордонних формацій ОУН (1945–1954) / О. Сич // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2009. – Вип. XXVII. – С. 226–230.

19. Сич О. Зовнішня політика закордонних частин ОУН / О. Сич // Питання історії України. Збірник наукових праць. Т. 13. – Чернівці : Технодрук, 2010. – С. 66–70.

20. Сич О. Інституційна характеристика зовнішньої політики Закордонних частин ОУН / О. Сич // Збірник наукових праць. Серія «Історія та

географія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : Майдан, 2010. – Вип. 39. – 29–34.

21. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН) : У 2 т. / Організація українських націоналістів. – Б. м. : Видання Організації Українських Націоналістів, 1969. – Т. 1 : Постанови. – 246 с.

22. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН) : У 2 т. / Організація Українських Націоналістів. – Б. м. : Видання Організації Українських Націоналістів, 1972. – Т. 2 : Доповіді й статті. – 320 с.

23. Шостий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – Б. м. : Видання Організації Українських Націоналістів, 1984. – 631 с.

24. П'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – Б. м. : Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1975. – 374 с.

25. Михальченко Н. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее : Монография / Н. Михальченко. – К. : ИПиЭНИ имени И.Ф.Кураса НАН Украины, 2013. – 340 с.